

הישיבות שיש סדרי הישיבה שהם זמנים קבועים השווים לכל נפש, ומי שמסודר עם הסדרים האלו יש לו הצלחה, והוא דבר ידוע שכל הגדולים היו להם זמנים קבועים לכל דבר.

❧ ❧

רבנו יונה בשערי תשובה (שער ב אות ט) מדבר על ימי הזקנה, שאדם זקן הסובל מחוסר שמחה עד שנפשו קצרה מכך, עליו לצאת ולראות אור השמש כדי למנוע מקוצר הנפש, כי אם יבוא לידי קוצר הנפש הרי זה מונע ממלאכת שמים, ע"ש. אכן דבר זה נוגע לא רק לזקנים אלא גם לצעירים, כי לפעמים גם אצל צעירים יש קוצר נפש, והוא כשרוצים ללמוד ומתאמצים יותר מדאי, וזו טעות כי הלימוד מתוך מתח אין בו הצלחה, ואמנם שיך גם שאהבת התורה מושכת אותו כל כך שאינו יכול להפסיק, ^{אוצר החכמה} האשריך בעולם הזה והמתיקות מושכים אותו מאד, וכידוע על גדולים שהיו מתמוטטים מתוך מתיקות התורה עד שהיו צריכים לנוח אחר כך. אך אלו שיש להם שאיפות טובות ומתוך כך נכנסים למתח ולחץ, בחוסר ישוב הדעת, זהו דבר שמזיק מאד בכל הענינים.

❧ ❧

באגרת הגר"א כתב כי הלימוד אינו נקבע בלב האדם כי אם בשוב ובנחת, ע"כ. הן בתקופתנו יש מכת מדינה שסובלים מכך אברכים ובחורים, שמקבלים חלישות הדעת מתוך שנדמה להם שיש יותר מוצלחים מהם, וכמעט כולם הם דוקא המצוינים בתורה ובמידות טובות, בעלי הבנה ושכל הישר, שמתוך המידות הטובות שלהם אינן בעלי גאווה, וכיון שאין גאווה כבר אין להם את הרגשת החשיבות של בעלי גאווה, וממילא זה גורם חלישות הדעת, וזכורני שהיה בישיבה בחור אחד שסבל מאד מחלישות הדעת, ושלו מרן הגר"א מ"צ"ל למשך כמה חודשים לישיבה אחרת, וצריכים לידע כי מי שסובל מזה מחויב מצד דיני התורה להתייעץ איך לסלק את ההפרעה הזו.

❧ ❧

יש רבים אשר טועים מה נקרא 'שטייגען', כמו שאמר לי אחד 'פעם עשיתי שטייגען', על ידי שלמד כל הזמן מתוך מתח ולחץ בלי הפסק עד שהתמוטט,

וכשלמד באופן זה הרגיש שהוא בשטייגען, ועכשיו שאין לו כח להיות לחוץ וכבר אינו במתח הוא לא מרגיש בשטייגען, כביכול שאם הוא רגוע ולומד בישוב הדעת אין בזה הצלחה. אכן ראוי לדעת כי זו טעות, ועמלה של תורה היינו כשמנצלים את הזמן כראוי בישוב הדעת, בלא לחץ ובלא מתח, כשאין לו מחשבות אחרות בראש, ומנצל את הזמן כפי כוחו, זהו עמלה של תורה האמיתית.

במקרא, במשנה

בגמ' קידושין (ל, ב) לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. והנה מקרא ומשנה היינו פשטות הדברים, וזה כולל גם פשטות דברי הגמרא, ומבואר כי רק שליש היום צריך ללמוד בעיון, אולם רוב היום יש ללמוד פשטות הדברים, וכך למדו בכל הדורות והצליחו. וכיהיום זה נשתנה שמזלזלים בדיעת הדברים הפשוטים ובהבנת פשטות דברי הגמרא, וזו טעות בעיקר מעיקרי התורה, כי אף שהבנה הוא דבר חשוב מאד, מ"מ בלי יסוד אין בנין, והיסוד של כל הלומדות הוא רק בדיעת פשטות הדברים, ומחמת זה יש רבים שאינם מצליחים.

בגמ' סנהדרין (צט, א) כי דבר ה' בזה, רבי נתן אומר כגון מי שאינו משגיח על המשנה, ופירש רש"י זה שעושה כמו שאינה עיקר, ע"כ. והיינו שסבור כי המשנה אינה העיקר אלא הגמרא וההבנה, אך המשנה וההלכות הפשוטות אינם עיקר אצלו ואינו מחשיבם, והמשניות לא מעניינות אותו כל כך, כיון שהם הלכות פשוטות ולא מרגישים בהם טעם, ולכך הוא לא מחשיב את זה, וזה נקרא כי דבר ה' בזה, כי לגבי תורה אין הבדל אם הוא לומד סברא יפה או שהוא לומד הלכה פשוטה, ובנוגע לחשיבות התורה הכל אותו הדבר וצריך להרגיש אותו הטעם. וידוע שהגר"א לא היה מקבל לתלמיד אלא את מי

שהיה יכול לחזור על דבר אחד פעמים רבות, שנהנה גם מלימוד דבר שהוא כבר יודע את זה.

במיעוט סחורה

בגמ' (ב"ב ח, ב) רבנן לא צריכי נטירותא, וכתב הרא"ש (שם סימן כו) דאין המכוון דוקא במי שעוסק בתורה כל היום, אלא אף באדם העוסק באומנות להתפרנס כדי חיו, אם בכל שעה שהוא פנוי מעסקו הוא חוזר לתלמודו, הרי זה תלמיד חכם ונקרא תורתו אומנותו, ע"ש, ומשמע דאף אם אינו עוסק בצמצום כדי חיו, כל שאינו עוסק בזה להתעשר אלא לפרנסתו הרי זה בכלל רבנן, באופן שכל זמנו הפנוי מנוצל לתורה. ומשמע שאפי' אדם העוסק בתורה רוב שעות היום, אם שעה קלה ביום הוא בטל מן התורה הרי אינו בכלל רבנן, ואף שצריך מיעוט שיחה ובלאו הכי אין צלילות הדעת, מ"מ אם מתבטל יותר מהנצרך למיעוט שיחה כבר אינו בכלל רבנן, כיון שאינו מנצל כל עיתותיו לתורה. ומבואר שעיקר המעלה תלוי אצל כל אדם לפי יכולתו, דאדם שהוא מוכרח להתעסק במסחר לצורך פרנסתו ובזמנו הפנוי הוא עוסק בתורה, הרי הוא בכלל רבנן דלא צריכי נטירותא, וחבירו שלא היה מוכרח להתעסק במסחר, אף אם הוא לומד יותר ממנו, מ"מ אם שעה קלה ביום הוא בטל מן התורה כבר לא נקרא תורתו אומנותו, דהא בסופו של דבר לא למד כפי מה שהיה בכוחו ללמוד. וכבר ביאר דבר זה בס' מסילת ישרים בסוף פ' כ"ז עיי"ש.

בגמ' (תענית כא, א) איתא, אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא ודחיקא להו מילתא טובא (עניות) אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא כו' אזלו אותבי תותי גודא רעיעא כו' אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינח שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינח דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא (עתיד

להתגדל ואין זמנו למות) רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר ליה רבי יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא כו', ע"כ. ומבואר שם בגמ' דרבי יוחנן חזר לתלמודו ונעשה ראש ישיבה ואילו אילפא הלך לעסוק בסחורה, ולמרות זאת לא היתה תביעה על אילפא, וגם לא הפסיד את גדלותו בתורה כדאי' שם אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא, ע"ש. והביאור משום דכל אדם מחויב לעסוק בתורה כפי יכולתו, ורבי יוחנן מפני ששמע ממלאכי השרת מה שאמרו הבין שהוא מחויב לחזור לתלמודו, ואילו אילפא שלא היה אפשר לו להמשיך בלימודו מתוך עניות, לא היתה תביעה עליו ללמוד יותר מכוחו, ומשום כך נשאר בגדלותו גם כשעסק בסחורה, כי התביעה על כל אחד היא כפי כוחו ודרגתו.

ידוע העובדא בגביר אחד שפנה לרבי אהרן קוטלר זצ"ל ואמר לו, הן מחזיק תורה גדול אני, ולמה לי ללמוד תורה הלא גם עתה בזכות החזקת התורה שכרי שווה לשכר לומדי התורה. וענהו הגרא"ק כי אמנם שכר בעולם הבא יהא לו, אך עולם הזה של לומדי התורה אין לו, כי הלומד תורה נאמר עליו אשריך בעוה"ז, ואילו העוסק בסחורה תמיד טרוד מעיסקה כזו או אחרת, ופעמים רבות שיש לו צער וחוסר מנוחת הנפש מזה. אכן באמת אם יבוא אדם ויאמר שלא אכפת לו מהעוה"ז ורק חשוב לו לזכות לעוה"ב, לכאור' היה מקום לומר שאינו צריך לעסוק בתורה כי לעוה"ב כבר יקבל שכרו עבור החזקת התורה. אך זה אינו, כי ודאי כל אדם מישראל חייב חיוב גמור לעסוק בתורה כמ"ש (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, וכל ענין הסכם יששכר וזבולון נאמר רק באדם שהשתדל הרבה ללמוד תורה ולא עלתה בידו, מ"מ נתנו לו מן השמים אופן לזכות בהחזקת תורה, אך מי שהוא יכול ללמוד, הלא אף אם יחזיק תורה כזבולון לא קיים את חובתו, כי הוא מחויב להיות מלומדי התורה, וגם שאינו יכול להיות בטוח שיזכה לסיעתא דשמיא במסחרו, כיון שאין זה תפקידו המוטל עליו.

במיעוט דרך ארץ

החפץ בלשון

בגמ' פסחים (ח, ב) מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו נמצאת עליה שלא לשמה וכו' מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה, ע"כ. מבואר בזה החסרון בהנאות העולם הזה, שאם היו בירושלים הנאות הגוף הרי זה מקלקל את ה"לשמה" של עליית הרגל, כי הנאות אלו מונחות בראשו ומחשבתו תהא נתונה עליהם ביותר, כי טבע האדם שיש לו הנאה מכך יותר מהעליה לרגל, ונמצאת עלייתו לרגל שלא לשמה. וזכורני ימים מקדם שהיו לומדים בישיבה תורה מתוך הדחק, וכחיום ב"ה המצב הוא יותר טוב, ויש מקום לחוש שמא תהיה העליה שלא לשמה. ואמנם ב"ה יש היום בישיבה רבים שלומדים לשמה, אבל אלו שמדקדקים יתר על המדה בפירות גינוסר וחמי טבריא, ראוי להם לחוש שלא תהא עלייתם שלא לשמה.

במיעוט תענוג

בגמ' סנהדרין (כו, א) אמרו על שבנא שהיו לו תלמידים יותר מחזקיהו, ואף על פי כן לבסוף נעשה רשע, וביאר המהרש"א שם שהסיבה שגרמה לזה היתה מפני שהיה בעל הנאה (כדאיתא שם בע"ב), דהיינו שאהב את תענוגי עולם הזה, ולכך אף שהיה גדול בתורה סופו שנתקלקל ולא הגנה עליו זכות התורה. והטעם לזה כדאיתא בגמ' (ברכות סג, ב) אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, והיינו דאין התורה מתקיימת אלא כשאין את השאיפה לתענוגי העולם הזה, כי אם יש שאיפה לעולם הזה זוהי סתירה לתורה ואין התורה מתקיימת, ורק אם ממית עצמו עליה, כמפורש במשנה שאחד הקנינים הוא במיעוט תענוג, אזי תורתו מתקיימת.

התוס' בכתובות (קד, א, ד"ה לא נהנית) הביאו דברי המדרש, עד שאדם מתפלל על דברי תורה שיכנסו לתוך מעיו יתפלל על אכילה ושתייה שלא יכנסו לתוך מעיו, ע"כ. ולכאוף הלא צריך לאכול ולשתות כדי שיהיה לו כח ללמוד, ומה היא תפילה זו שלא יכנסו אכילה ושתייה לתוך מעיו. וכן צ"ב מהו התפילה שיכנסו דברי תורה לתוך מעיו כמ"ש (תהלים מ, ט) ותורתך בתוך מעי, הלא התורה נמצאת בראשו של האדם ולא בתוך מעיו שהם בגופו.

אכן הביאור בזה, כי באמת התפילה היא שהתורה תהא בתוך מעיו, שגופו ישאף לתורה ויהנה מן התורה, ועל זה מבקשים תמיד והערב נא ה"א את דברי תורתך בפינו. ולזה אמרו במדרש שיתפלל קודם שלא יכנסו אכילה ושתייה לתוך מעיו, והיינו שלא תהא בליבו השאיפה לאכילה ושתייה, וכל מה שאוכל ושותה הוא רק מפני הצורך, כי בלא זה לא יהא לו כח ללמוד, ואחר שיסלק ממעיו את השאיפה לאכילה ושתייה, אז יוכל לזכות שתהא התורה בתוך מעיו. וזהו כדברי התנא באבות שמיעוט תענוג הוא אחד ממ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם, כי אם יש אהבת התענוגים ושאיפה לעולם הזה לא שייך הצלחה בתורה, וצריך להתפלל על זה כדי לשנות טבעו, כי בטבע האדם הוא נמשך לתענוג שבאכילה ובשתייה, והרי זה מעכב את ההצלחה בתורה.

הרמב"ם (בפ"ז מהל' תשובה ה"ג) האריך בחיוב התשובה מן הדעות הרעות, כגון מרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות, ע"ש. והנה אין כוונתו על עצם ההנאה מכבוד או מאכילה אשר זהו דבר טבעי ואינו חטא כלל, אלא חיוב התשובה הוא על הרדיפה, דהיינו מה שיש בליבו את התאוה והתשוקה לתענוגי העולם הזה, ולכן נקרא זה "דעות" דהיינו השאיפה שבלב האדם להנאות העולם הזה.

מעשה שהיה אצל הסבא מסלבודקה שרצה להכיר בעלי כשרונות ולנצל כשרונותיהם שיהיו גדולי תורה, וסיפרו לו כי יש עילוי גדול בירושלים, ופעם אחת נזדמן אותו עילוי אצל הסבא מסלבודקה, ובאו בקבוצה עם עוד כמה בחורים, והסבא ישב בחדרו ודיבר עמהם, ובמשך כל הזמן דיבר הסבא את מאמר חז"ל (ויק"ר א, טו) כל תלמיד חכם שאין בו דעה נבילה טובה הימנו,

והיה ניכר עליו שמכוון לדבר אל אותו הבחור, ולאחר שיצא שאלו הסובבים את הסבא למה ראה לעשות כך, ואמר להם וכי לא ראיתם שלא יצא ממנו שום דבר, ונתפלאו כולם מה ראה אצלו, ואמר להם הסבא שהרגיש עליו שיש לו שאיפה לעולם הזה, מאחר ובמשך השיחה הושיט הלה כמה פעמים את ידו וטבל אצבעו לתוך סוכר שנתפזר על השולחן והכניס לפיו, וזה סימן ששאיפתו היא בתענוגי עולם הזה. ואכן כך היה שבסופו ירד מטה מטה, מתחילה כיהן כרב ואחר כך נעשה עורך דין [שבִּיקֶשׁ פרנסה וכבוד] עד שלבסוף הדיחוהו ממשרתו ונשאר בלי כלום, וכל זה מחמת רדיפת תענוגי עולם הזה שהיתה אצלו.

במיעוט שינה

הנה תורה נקנית במיעוט שינה, אך צריכים לדעת עד כמה זה השיעור של המיעוט, כידוע שהחפץ חיים היה בא לישיבה בלילה, וכאשר ראה שהשעה כבר מאוחרת ועדיין יושבים ולומדים, היה מכבה את האור כדי שילכו לישון, ואמר כי היצר הרע אומר עכשיו ללמוד, בודעו כי למחר יהיה קשה לקום לתפילה ויהיה עיף, ואזי לא יקום לתפילה או שיקום לתפילה אך יהיה עיף כל היום, ואף זמן קריאת שמע יכול לעבור כשתקפתו שינה. ולכן ראוי לדעת כי ללכת לישון בזמן הראוי זהו דבר מאד מועיל, והרי זו זריזות ולא עצלות. ואמר לי אחד מבני הישיבה שלאחרונה התחיל ללכת לישון בזמן הראוי, ומאז הוא מרגיש כל היום הרגשה מיוחדת ומאושרת, וממשיך להקפיד על זה, ורק כל ההתחלות קשות שצריכים לוותר ולהחליט החלטה, והרי כל אדם הוא בר דעת ויש לו כח החלטה, וכיון שזו היא טובתו הרי צריך להתעקש ולא להתחשב באחרים, וכל מי שעושה כך הרי הוא מאושר.

ידוע העובדא על הגאב"ד דטשעבין זצ"ל שהיה רגיל לישון מעט בביתו ביום שבת קדש בצהרים, ופעם אחת בשעת מנוחתו שמע דפיקות על דלת ביתו, ומתחילה לא חשב לפתוח הדלת, אך משראה כי הדפיקות נמשכות קם

לפתוח וראה ילדים עומדים וממתינים, ושאלם לרצונם, ואמרו לו כי הם רוצים להיבחן על תלמודם, והשיבם הלא עכשיו זהו זמן שרגילים לישון בו ומדוע באתם בשעה זו, ואמרו לו כי אמנם כך הוא מנהג העולם, אבל סבורים היינו כי הרב דטשעבין בודאי אינו ישן בשעה זו. וכששמע דברים אלו מפיהם החליט שלא לישון יותר בשבת בצהרים, אחר שהבין כי לפי מבטם של אותם ילדים אין זה ראוי לו לישון בשעת צהרים זו. והענין בזה, משום דלפי דרגתו יש בזה חילול השם, כדמצינו בגמ' (יומא פו, א) היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, והיינו דלפי דרגתו הגבוהה אם היה קונה בשר מן הטבח ולא משלם לו לאלתר, אף דבאמת אין שום איסור בזה, מ"מ רב לפי דרגתו יש בזה חילול השם. וזה גם היה טעמו של הרב דטשעבין, שהבין כי אם הבריות סבורות שבדרגתו אין לו לנהוג באופן זה, הרי יש בזה חילול השם, ולכן פסק ממנהג לישון מאותה שבת ואילך.

❧ ❧

ידוע כי המשגיח בעל אור יחזקאל זצ"ל לא היה רגיל לישון בצהרים בימות החול, ואילו בשבת היה ישן מעט בצהרים, ולאחר זמן כשעבר ללמוד בבית התלמוד דקלם, שמע שם על גודל מעלת השבת וחשיבותה, ומני אז הפסיק לישון בשבת, כי אמר לעצמו איך אפשר לישון כאשר מפסידים רגע של שבת.

❧ ❧

הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל אמר פעם כי אינו מבין כיצד אדם יכול לישון, הלא ממה נפשך אם עדיין לא גמר כל הש"ס צריך לגמור כל הש"ס, והרי לימוד הש"ס זה מושך ומעניין מאד, ומה שייך לישון קודם שיגמור תלמודו, ואם הוא יודע ש"ס כבר יש טענה אחרת, וכי אדם שמונח ש"ס שלם בראשו יכול לישון. כך היתה מחשבתם של אנשים גדולים.

במיעוט שיחה

מה שאמרו התורה נקנית במיעוט שיחה תרתי משמע לא להרבות בשיחה וגם דצריך עכ"פ מיעוט שיחה [א"ה. ובספר ארחות יושר כתב מצאתי וכו' בשם הגר"א לבאר הא דשנו ומנו חכמים לאחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהן במיעוט שיחה שזה אינו בשלילה כפי המובן הפשוט כלומר שימעט בשיחה לגמרי מבלי הוציא אף דיבור מפיו רק הכונה להיפך-בחיוב היינו לחייב מיעוט שיחה שאם ילמוד אדם הרבה בלי הפסק דעתו תתבלבל עליו וע"כ בכדי לאוקמי גירסא צריך הוא מזמן לזמן לשיחה קלה, עכ"ל].

ונשאלתי לפ"ז בדברי הפסוק (תהלים קיט, צז) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, ומחזי שאמר "כל היום" היא שיחתי, הלא צריך מיעוט שיחה, ובהאי קרא משמע שלא היתה שיחתו של דוד כי אם בתורה כל היום. והנראה בזה, דהנה דוד המלך אמר תחילה "מה אהבתי תורתך", ורק אחר כך "כל היום היא שיחתי", והיינו משום דאם יש דרגה של "מה אהבתי תורתך", שכל כך יש בו אהבת התורה, אזי ממילא "כל היום היא שיחתי", כי שיחת האדם היא בדברים המושכים את הלב, כלשון הגמ' (ב"ב עח, ב) כעיר זה שמהלך אחר שיחה "נאה", ואם הוא אוהב את התורה הרי זה מה שמושך את ליבו, וממילא את המיעוט שיחה שלו ג"כ הוא מקיים בדברי תורה.

(ס"ח)

בפירוש הגר"א למשלי (א, כג) כתב לבאר הטעם למה בני אדם מרגישים צורך לדבר דברים בטלים, מפני שכשם שהגוף זקוק למזונו כך הנפש זקוקה למזונה, ומה שמשביע את הנפש הוא רק תורה כמ"ש (ברכות יד, א) המשביע עצמו מדברי תורה, כי התורה נותנת תחושת סיפוק והרגשה של הנאה ושמחה, ובזמן שאין תורה הרי הנפש רעבה, ולכן מבקשים למלאות את החסר על ידי דבר הדומה אשר כביכול הוא תחליף לתורה, וזהו השיחה בדברים בטלים.

אך באמת זהו כרחוק מזרח ממערב, כי הדברים בטלים הם רק כתחופות הרגעה שמרגיעים את תחושת הצער ולבסוף מזיקים לגוף, וכשממלאים את

הנפש עם תחליפים של דברים בטלים, הרי זה מרגיע רק לזמן ואחר כך חוזר הרעב וצריכים עוד דברים בטלים, ואם כן הלא הוא מזיק לנפש, שגורם שלא תהיה לנפש שייכות לתורה, והוא מה שאמרו תורה נקנית במיעוט שיחה, ואף כי אדם שלא ידבר דברים בטלים כלל סופו שיסבול מכך, כי זהו נגד הטבע, וצריך לדבר מיעוט שיחה, אך להרבות שיחה בדרך של בטלה אין שום היתר כלל.

במיעוט שחוק

הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ז ה"ג) כתב וז"ל אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה וכו' אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס וכו' ומן ההיתול, עכ"ל. ופי' מן ההיתול היינו דיבורי ליצנות בשפה זולה, כפי הנקרא בזמנינו שפת הרחוב, ואין המכוון דוקא על כת לצים שיש בהם איסורים, כי ישנם דרגות רבות בכת לצים כמבואר בשערי תשובה (ש"ג אות קעד-קעז), ולא נזכר כאן אלא לשון היתול, היינו דברים של קלות ראש גרידא, וגם זה בכלל כת לצים, וזה בכלל דעות רעות שמחוייב לשוב בתשובה ולעקור מידה זו מעצמו.

הנה לפעמים יש בישיבה שמחת חתן, שיושבים יחד ואומרים דרשות לשמח את החתן, וכבר אחז"ל (ברכות ו, ב) אגרא דבי הלולי – מילי, אך לפעמים יש אצל יחידים שהשמחה באה על חשבון אחרים, שעושים ליצנות ממישהו אחר, עם אונאת דברים ודיבורים אסורים, ואמנם יש שמדברים ומשמחים בדיבורים כשרים ולא פוגעים באף אחד ואין בזה אונאת דברים וליצנות, וזו היא השמחה של מצוה, אבל ישנם כאלו שאין זה מספיק להם, וזהו מחוסר שימת לב, שאין יודעים מה נקרא שמחה אמיתית, ומה זה שמחה מלאכותית, מה זה שמחה של ריקנות, ושורש דבר זה בא מחוסר דביקות בתורה, ואף

שכמעט כולם וגם אלו היחידים בפנימיותם הם טובים מאד ובתוכם הם רוצים תורה ויודעים מה טוב, אבל בדרך הטבע נמשכים גם לדברים אחרים.

בארך אפים

בגמ' שבת (קה, ב) כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה. הביאור בזה מפני שאדם הכועס יש בזה שכחת האמונה, כי לפי האמונה אין סיבה לכעוס, שהרי הוא כועס מפני שאכפת לו הפגיעה שפוגעים בו והצער שהשני מצער אותו, ומה שהוא מצטער גורם לו לכעוס על מי שגורם לו את הצער, אך זהו נגד האמונה כי כל צער בא בהשגחה, ואם כן הלא צער זה נגזר עליו בהשגחה מן השמים, ומי שמצער אותו אינו הגורם את הצער אלא רק שליח מן השמים לצער, ובין כך היה הצער, ואם כן הרי אדרבה צריך לכעוס על עצמו שהתנהג בצורה כזו שמגיע לו צער, אתה בעצמך אשם בצערך, והשני הוא רק שליח, ולכן כל כעס הוא שכחת האמונה, ואמנם כך הטבע שכועסים אבל זהו שכחת האמונה, ומטעם זה הוא כאילו עובד עבודה זרה.

בגמ' שבת (קה, ב) הקורע בחמתו ובאבלו ועל מתו חייב כו' א"ר אבין האי נמי מתקן הוא דקעביד נחת רוח ליצרו וכה"ג מי שרי והתניא וכו' המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה זרה כו', ע"כ. ולכא"צ"ב דאמנם יש כאן איסור כעס שהוא איסור חמור וכאילו עובד עבודה זרה, אך מה זה שייך לתיקון הלא סוף סוף מתקן הוא אצל יצרו, ובפרש"י שם כתב "אלמא לאו מתקן הוא שמלמד ומרגיל את יצרו לבא עליו", עכ"ל, והיינו שאם עושה פעולה של כעס הרי זה מחזק את מידת הכעס שלו, ולכן לא חשיב תיקון אלא קלקול, והמקרע בגדיו בחמתו זה יותר ממעשה איסור בעלמא, כי הוא מחזק את מידת הכעס ומקלקל את הנפש.

מעשה שהיה באדם שסיפר כי הוא כועס הרבה ובפרט מתגבר עליו כעסו בשעות לחץ מידי ערב שבת בביתו, וגם פעמים שהוא מתפרץ וצועק בשעת הכעס, ומבקש עצה להתגבר על זה, ויעצתי לו שכשיגיע הכעס שישתדל בכל כוחו שלא לצעוק כדרכו רק שיבלום פיו בשעת הכעס ויכבוש רתיחתו בקרבו, ולאחר רגעים ספורים יעבור הכעס בלא היה, ולאחר ב' שבועות חזר ואמר שהתחיל להתנהג כך אבל זה קשה לו מאד מאד עד שאינו מסוגל לעמוד בזה, ואמרתי לו כי בכל זאת ימשיך וינסה עוד תקופה קצרה לנהוג כך, ואכן לאחר כמה שבועות חזר ואמר כי ב"ה הצליח להתגבר ושוב אינו כועס עוד כלל. והענין בזה פשוט משום דהרגל נעשה טבע, וכיון שעשה פעולות נגד הטבע ונמנע מלצעוק, שבר בזה את טבע הכעס. אמנם זהו דוקא אחר שהבין בעצמו כי זו מידה רעה, והוא שותק כדי לשבור אותה, אך מי שישתוק סתם מחמת שמתבייש וכיו"ב, הלא אדרבה כעסו ילך ויגבר, וכעס גם על זה שצריך לשתוק.

אחרי החספה

סיפר לי אדם ששאל פעם למרן החזון איש זצ"ל על ענין מסויים אם יש בליבו קפידא או תרעומת עליו, והשיבו מרן ז"ל "איך ווייס ניט וואס איז דאס פאר איבול" [אינני יודע תרעומת מה היא], ובודאי שלא אמר זאת בדרך מליצה אלא נתכוין למה שאמר, כי באמת לא היתה לו שייכות כלל למושג של קפידא.

בלב טוב

תנן באבות (פ"ב מ"ט) אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב וכו' רבי אלעזר אומר לב טוב, ע"ש. והנה אף כי בודאי צריך לקיים את כל המידות הטובות, מ"מ הכא נחלקו במה מתחילים ומחזי השורש, ועל מה יש להתעכב יותר בתיקון המידות, שמתוך כך יגיע לשלימות בכל חלקי המידות הטובות. ולהלן שם איתא, אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו

דבריהם, ומבואר כי לב טוב הוא שורש לכל המידות הטובות. ובגמ' תמיד (כת, א) תניא רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות, ולכא' צ"ב שהרי נתבאר (במתני' דאבות) כי הדרך הטובה שידבק בה האדם היא לב טוב ולא הזכיר לאהוב את התוכחות.

והנראה בזה, דהנה באבות תנן איזוהי דרך ישרה 'שידבק' בה האדם, ואילו בגמ' בתמיד איתא 'שיבור' לו האדם, הלא דבר הוא. והפירוש בזה משום דבדרך כלל סבור האדם שיש לו מידות טובות, ואם כן אי אפשר לומר לו שיהא בעל לב טוב, כי הוא סמוך ובטוח שאכן ליבו טוב, ולזה צריך תחילה לאהוב את התוכחות, כי אז התוכחות יפקחו את עיניו ויבין שבאמת ליבו לא טוב כל כך ויש לו מה לתקן, ואחר שמקבל תוכחה ויודע שצריך לתקן את עצמו, לגבי זה נחלקו באבות איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם, אם לב טוב או עין טובה וכו', ומסיק כדעת ר"א בן ערך דלב טוב הוא השורש והראשון לכל המידות הטובות.

בספר שערי קדושה לרבי חיים ויטאל כתב לבאר בהא דלא נאמר בתורה מצוות עשה על מידות טובות, אף דיש מצות ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), ומצינו ג"כ מצוות על אהבת ה' ויראת שמים, וכן גאון רמזה בתורה, אולם שאר מידות טובות כמידת הענוה לא נזכרו כחוב מצות עשה. וביאר בזה, כי המידות הטובות הם יסוד לכל התורה כולה, ואדם שאין בו מידות טובות חסר לו בשלימות כל המצוות. ומטעם זה אמרו חז"ל (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) ואהבת לרעך כמוך אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, והביאור כנ"ל משום דקיום התורה כולה תלוי בשלימות המידות, וכאשר אדם חסר במידה טובה הרי זה חסרון בקיום כל המצוות, ולכן זהו כלל גדול בתורה, כי אהבת הבריות היא מידה טובה ותלוי בה שלימות קיום כל התורה.

מידות טובות הם יסוד לכל העליה הרוחנית, והרי הם תנאי עיקרי להצלחה בתורה, וסיפר אאמו"ר זצ"ל כי כשלמד בסלבודקא בחוץ לארץ אצל הברכת שמואל זצ"ל, כל המצוינים בתורה היו בעלי המידות הטובות. וראיתי כתוב כי

אף רשע גמור אם טבוע בו מידת האמת סופו לחזור בתשובה, כמו שרואים אצל בעלי תשובה שמצוי אצלם מידות טובות וביקוש האמת, והמידות הטובות הם שהביאום לחזור בתשובה, ושמעתי מאדם שעוסק בקירוב רחוקים שפגש בילד הלומד בבית ספר חילוני וחזר בתשובה, ונתפלא כיצד ארע שחזר בתשובה, עד שנודמן לו פעם לבקר בבית הוריו של הילד, ובזמן הביקור ראה שיש בבית התנהגות של מידות טובות, וכשראה דבר זה הבין שכאשר יש הנהגת מידות טובות כאלו לא פלא שחזר הילד בתשובה, כי המידות הטובות הם יסוד הכל.

נכנס אלי בחור אחד ושאלתו בפיו, שקיבל הצעה ללמוד חברותא עם בחור מצויין מאד, יותר טוב מהחברותא שלומד עמו כהיום, אלא שאם יעזוב את החברותא של היום עלול הלה להפגע מכך. והיה נראה לו מסברא פשוטה שצריך לעזבו ללמוד עם החברותא השני, כי זה מה שהקב"ה רוצה ממנו דחיך קודמין. ואמרתי לו כי מב' טעמים ראוי שלא לעשות כן, הא' כידוע משמ' דמרנא הקה"י זצ"ל שהיה אומר שאם יש חברותא שלומדים טוב, מהיכי תיתי שיצליח גם עם החברותא השני, ואין ספק מוציא מידי ודאי. אך בלא טעם זה ג"כ ח"ו לעזוב החברותא הראשון בשביל בחור אחר טוב יותר כאשר יפגע הראשון מכך, ואמרתי לו שאם תעשה כן הרי יש לך לב רע, וגם עם החברותא המצויין לא תצליח, כי לא שייך להשיג הצלחה בתורה כשיש מידות רעות.

באמונת חכמים

ידוע כי בדור האחרון נשתבשו דרכי הלימוד, וזכורני כי עיקר הירידה החלה לאחר פטירת הרב מפוניבז' זצ"ל, ואף כי תמיד יש ירידת הדורות, הרי זו היתה ירידה גדולה יותר, וכבר אמר הגר"א קוטלר זצ"ל בזמנו כי מלפנים היתה ירידה וכהיום זה נפילה, והיה הגר"א ק מדבר בחריפות כנגד המשבשים

בדרך הלימוד, אלא שלא שמעו לדבריו מחוסר אמונת חכמים בענינים אלו, ואף מרן הגרא"מ שך זצ"ל היה מעורר על כך וכתב מכתבים רבים על דרך הלימוד, ואף שבכל הענינים היו נשמעים לדבריו מ"מ בזה לא שמעו לו, מפני שסיבת השיבוש בדרכי הלימוד הוא מתוך נגיעות, וכשאדם יש לו נגיעה הוא משוחד וכסבור שכך טוב בשבילו, ואינו יודע שלא יצליח בזה, וכמו שיש חולי סוכר המקלים לעצמם במחשבה שלא יזיק להם, כך גם בדרך הלימוד יש נגיעות, ולכן חסר אמונת חכמים בזה, ואין מקבלים דברי גדולי ישראל שעוררו על כך.

כתיב ביציאת מצרים (שמות ו, ז) "וידעתם כי אני ה' אלקיכם וגו'", וכתוב עוד להלן שם (ו, ח) "והבאתי אתכם אל הארץ". ופי' הספורנו כי וידעתם כי אני ה' אי"ז הבטחה כשאר לשונות של גאולה, אלא הוא ציווי להגיע לשלימות האמונה, ורק לאחר חיזוק האמונה יזכו להבטחת והבאתי אתכם אל הארץ. ולהלן שם (ו, ט) כתיב "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", ופי' הספורנו כי לא נאמנה את קל רוחם ולא נתנו לב להתבונן. ומבואר כי לא קיימו את ציווי וידעתם כי אני ה' לחיזוק האמונה, ולכן לא היו ראויים להבטחת והבאתי אתכם אל הארץ, ונמצא כי מה שלא זכו להיכנס לארץ היה מפני חסרונם באמונה. וצ"ב דהא מקרא מפורש הוא שחטא המרגלים גרם שלא יכנסו לארץ דכתיב (במדבר יד) חי אני נאם ה' וגו' אם אתם תבואו אל הארץ.

והנראה דהכל אחד הוא, כי חטא המרגלים אף הוא נבע מחסרון שלימות האמונה, כמ"ש (במדבר יד, יא) ועד אנה לא יאמינו בי וגו', ואף דסיבת החטא היתה מפני שסברו כי אינם ראויים לנצח עם רב כזה (כמ"ש הח"ח בשמיה"ל ח"ב לפרשת שלח), מ"מ נתבעו מאחר והיה להם להאמין לדברי משה באמונה ברורה ולא להרהר אחריו. ומעתה י"ל דאם באמת היו מתבוננים בהבטחת יציאת מצרים והיו שלמים באמונה בזמן השיעבוד, כבר מכח התבוננות זו היו מאמינים גם בזמן המרגלים, ורק מכח חסרונם באמונה ביציאת מצרים בא החסרון בזמן המרגלים ואף שביציאת מצרים כשראו כל הנסים הגיעו לאמונה שלימה כמ"ש (שמות יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו,

מ"מ אמונה שבאה מכח ראיית נסים אין לה קיום כאמונה שעל ידי התבוננות, כי אמונה שמכח ראיית נסים כעבור זמן פג תוקף ההשפעה, ואילו אמונה בהתבוננות הרי היא בעומק הלב, ואם היו מתבוננים בזמן שדיבר אליהם משה רבנו את לשונות הגאולה ומגיעים לאמונה שלימה אזי היתה נשאת בליבם אמונה זו ולא היו נכשלים בחטא המרגלים, ונמצא כי באמת חסרון האמונה זהו הסיבה שלא זכו ליכנס לארץ.

אוצר החכמה

1002

בקבלת היסורין

בשערי תשובה לרבנו יונה (שער ב אות ד) כתב וז"ל, "וכאשר יקבל האדם את מוסר ה' ויטיב דרכיו ומעלליו ראוי לו שישמח ביסוריו לפי שהועילוהו תועלות נשגבות ויש לו לחודות לשם יתעלה עליהם כמו על שאר ההצלחות וכו' ואמרו חז"ל (ספרי דברים ו, ה) ראב"י אומר כל זמן שהאדם שרוי בשלוה אין מתכפר לו מעוונותיו כלום ועל ידי היסורים הוא מתרצה למקום שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח", עכ"ל. ויש לפרש בזה הכתוב (זכריה ה, יט) צום הרביעי וצום החמישי וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה, והיינו שכל ימי התעניות יהפכו לימים טובים ומועדים, וצ"ב כיצד שייך להופכם לימים טובים אחר שחרב בית המקדש בהם. ועפ"י הנ"ל נראה לבאר דכמו שאדם שסבל יסורים ומחמתם הטיב את דרכיו ראוי לו לשמח ביסוריו, כן הוא גם בחורבן המקדש, דהחורבן והאבילות הם הגורמים לנו לחזור בתשובה ומחמת זה תבוא הגאולה השלימה, ולכן ימי החורבן הם ימים שראוי לשמח בהם ולהופכם למועדים, מאחר שהועילונו תועלות נשגבות לשוב בתשובה שלימה.

בגמ' גיטין (לו, ב) שמחין ביסורין, ויש לפרש בפשוטו דהיינו ששמחים אחר היסורין, וכדברי רבנו יונה (ב, ד) שראוי לשמח ביסוריו לפי שהועילוהו תועלות נשגבות, אכן יש דרגה גבוהה יותר, לשמח אף בשעת היסורים עצמם, כפי שראיתי אדם בעל מדרגה שסבל יסורים גדולים מאד והיה שמח

ביסוריו ואמר לעצמו 'כמה טוב שכואב לי', והיינו כמאמרם ז"ל (ברכות ס, ב) כל דעבד רחמנא לטב עבד, והיא דרגה גבוהה מאד של אמונה.

בגמ' גיטין (ז, א) שלח ליה מר עוקבא לר"א בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו וכו' שרטט וכתב ליה וכו' אשמרה לפי מחסום וכו' השכם והערב עליהן לבית המדרש, ע"כ, והיינו דצריך להוסיף חיזוק בתפילה ובתורה וממילא יסתלקו הקשיים. ואמר לי פעם אדם גדול א' שהיו לו יסורים מבני אדם שעמדו עליו, והוסיף חיזוק ונסתלקו הקשיים, ואמנם הכל נראה כאילו זה בדרך הטבע, אבל כל דבר יש לו השגחה פרטית, וממילא העצה היחידה היא השכם והערב עליהן לבית המדרש, וכשעשה מר עוקבא כך מיד הסתדר הכל. וידוע על א' ממקורבי מרן הקהילות יעקב זצ"ל שהיו לו קשיים גדולים וּבֵּא לְשִׂאול מֶה לַעֲשׂוֹת, ואמר לו הסטייפלר הרי זה מן השמים, ומה זה יעזור לך אם תעשה כך או כך, וצריך לקבל באהבה ולהתחזק לעשות מה שחייבים לעשות. וכן בני אדם העומדים עלי זהו מן השמים, וכשנותנים יסורים מן השמים יש לזה שתי סיבות, או לכפרת עוונות או שזה נסיון, אם הוא צדיק הרי זה נסיון כמ"ש (תהלים יא, ה) ה' צדיק יבחן ואם יעמוד בנסיון יוסיף זכויות, ובלא נסיונות וקשיים אין זכויות ואין הצלחה, ולכן אמר ר"א למר עוקבא להתחזק ולקבל באהבה את היסורים.

כתוב בתהלים (יא, ה) ה' צדיק יבחן, ומצינו במדרש (ב"ר לב, ג) ג' משלים בזה, ה' צדיק יבחן וכו' היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועים שאינו מספיק לקוש עליהם אחת עד שהוא שוברם ומי הוא בודק בקנקנים יפים אפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים וכו', הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משתבחת וכל זמן שהוא מקיש עליה היא משתמנת ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה אינו מספיק לקוש עליה אחת עד שהיא פוקעת כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים וכו', משל לבעל הבית שהיה לו ב' פרות אחת כוחה יפה ואחת כוחה רע על מי הוא נותן את העול לא על זאת שכוחה יפה כך הקב"ה מנסה את הצדיקים וכו', ע"כ.

ומפרשי המדרש ביארו בזה, דהנה המשל בכלי חרס הוא כשרוצה למוכרם, ומקיש עליהם להודיע חוזקם שאינם נשברים בהכאה. הנמשל בזה, דיש צדיקים שמקבלים יסורים כדי שיעמדו בנסיון ויראו שהם צדיקים, וזה יכול להשפיע, כשיראו את צדקותם וילכו בדרכיהם. והמשל הב' הוא שמכים את הפשתן לצורך תיקונו, שעל ידי מה שמכים הוא מתחזק יותר. הנמשל בזה, כי על ידי שמקבל הצדיק יסורים ועומד בנסיון הרי הוא מתחזק ועולה, כי אף שיש לו כוחות מ"מ אם אינו מוציאם לפועל זה נחלש, ועל ידי שעומד בנסיון ומתגבר עליו הרי הוא מתחזק יותר ומוסיף שלימות. והמשל הג' באדם שיש לו שתי פרות, שמעביר את הפרה שיש לה כח. הנמשל בזה, כי הצדיק יש לו כוחות להרבות כבוד שמים, ולכן הקב"ה מביא עליו יסורים שיוכל לעמוד בנסיונות ועי"ז מתרבה כבוד שמים.

❧ ❧

אפרח הוספה

למענו של מרן החפץ חיים זצ"ל נכנס בעל צדקה גדול שאשתו לא הסכימה לצדקותיו וסבל צרות רבות, ובא לשאול כי מאחר והוא סובל כל כך שמא פטור הוא מן הצדקה, וידוע כי אצל החפץ חיים היו שומעים את התשובה לפני השאלה, והחפץ חיים עמד בסוף הסעודה קודם ברכת המזון ואמר מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר, ודרכו היתה שכל דבר שהיה אומר היה מפרש לעצמו, ובהגיעו לפסוק (תהלים כג, ו) ^{אח"ח 1234567} אֵךְ טוֹב וַחֲסֵד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי הַסְבִּיר מַה הַפִּירוֹשׁ 'אֵךְ טוֹב וַחֲסֵד יִרְדְּפוּנִי', וכי מה שייך שטוב וחסד רודפים את האדם, ופירש כי פעמים שאדם עושה טוב וחסד והוא נרדף מחמת הטוב והחסד, ועל זה דוד המלך מבקש 'אֵךְ טוֹב וַחֲסֵד יִרְדְּפוּנִי', כי הוא לא מבקש שלא ירדפוני, וגם אינו מבקש לסלק את הרודפים, אבל 'אֵךְ טוֹב וַחֲסֵד יִרְדְּפוּנִי', דכיון שהכל הוא בהשגחה מן השמים ואם הוא נרדף סימן הוא שמן השמים נגזר עליו שייסבול צרות, ואם לא ה' נותן צדקה ודאי שבלא זה גם כן ה' סובל, ע"כ טוב הוא לו שייסבול היסורים מחמת הטוב והחסד שעושה ולא מחמת דברים אחרים, כך אמר החפץ חיים לעצמו והלה קיבל את התשובה. וזה הדבר שצריכים לדעת, כי אם יש קשיים בהכרח יש סיבה לזה, כידוע שכל דבר טבעי יש לו סיבה רוחנית מן השמים.

